

بررسی و تحلیل انتخابات مجلس ملی کبیر ترکیه (۲۰۱۱ - ۲۰۰۲)

یاشار ذکی (استادیار جغرافیای سیاسی دانشگاه تهران، تهران، ایران، نویسنده مسئول)

yzaki@ut.ac.ir

کیومرث یزدان‌پناه درو (استادیار جغرافیای سیاسی دانشگاه تهران، تهران، ایران)

kyazdanpanah@ut.ac.ir

غلامعلی مصطفوی (کارشناسی ارشد جغرافیای سیاسی دانشگاه تهران، تهران، ایران)

gha.mostsfavi@gmail.com

چکیده

انتخابات زودهنگام مجلس ملی ترکیه که در سوم نوامبر ۲۰۰۲ م. صورت گرفت در حیات سیاسی ترکیه صحنه تغییر و تحولات ریشه‌ای گردید. این تغییرات گرچه موجب اعتراض کمالیست‌ها و گروه‌های لائیک شد، اما به دلیل استقبال عمومی جامعه ترکیه و اقدامات موفقیت‌آمیز حزب عدالت و توسعه به عنوان حزب پیروز انتخابات، سبب موفقیت این حزب و تداوم حضور آن در مسند قدرت سیاسی ترکیه شد. پژوهش حاضر با استفاده از روش کتابخانه‌ای و اسنادی به دنبال بررسی سه دوره انتخابات پارلمانی از سال ۲۰۰۲ م. تا ۲۰۱۱ م. و دلایل پیروزی حزب عدالت و توسعه در این سه دوره انتخابات مجلس ملی کبیر ترکیه است. بر طبق یافته‌های تحقیق، عوامل متعددی از جمله اصلاحات اقتصادی، تغییرات در سیاست خارجی، مشی اعتدال در مقابل کمالیست‌ها، تأکید بر هویت اسلامی، اصلاحات داخلی در موفقیت و بقای سیاسی این حزب در سه دوره انتخابات پارلمانی ترکیه نقش داشتند. **واژگان کلیدی:** ترکیه، انتخابات پارلمانی، سد ده درصدی، شکاف‌های ناحیه‌ای، حزب عدالت و توسعه.

۱- مقدمه

ترکیه به عنوان کشوری عمدتاً مسلمان با اقتصاد سریعاً رو به رشد در آستانه نامزدی اتحادیه اروپا، کشوری است که در آن مناسبات فرهنگی اقتصادی و سیاسی عمده و مهمی در یک‌جا جمع شده است. این کشور با داشتن یک مجلس ملی منتخب مردم و یک فرایند سیاسی که سطح خاصی از اختلاف عقیده را در خود پذیرفته و درونی کرده است، محل خوبی برای بررسی عملکرد بخشی از پویایی‌های فضایی و همگرایی مناسبات فوق‌الذکر از طریق پژوهش جغرافیای انتخاباتی به شمار می‌آید. بنابه گفته پیتیر تیلور (۱۹۹۰) از آنجایی که جغرافیای انتخاباتی از لحاظ تاریخی رویکرد عمده خود را بر روی «دموکراسی‌های لیبرال اجتماعی» اروپا و آمریکای شمالی متمرکز کرده از آن به‌عنوان یک روش تحلیل پویایی سیاسی قسمت اعظمی از دنیا، کمتر استفاده شده است. ترکیه، به‌عنوان کشوری که در پیرامون این متن قرار گرفته است و به عنوان یکی از معدود کشورهای مسلمانی که انتخابات منظم برگزار می‌کند، فرصت خوبی را برای درک بهتر احتمالات متعدد موجود در انتخابات به منزله نقطه نظر تحلیلی در ارتباط با پویایی‌های داخلی ارائه می‌دهد (Jefferson West, 2005:500).

بعد از کودتای نرم ارتش ترکیه بر علیه دولت اسلام‌گرای نجم‌الدین اربکان در ۲۸ فوریه ۱۹۹۸ م. و استعفای وی که به کودتای پُست‌مدرن معروف شد، حزب عدالت و توسعه به رهبری رجب طیب اردوغان که انشعابی از احزاب رفاه و فضیلت بود، توانست در سال ۲۰۰۲ م. قدرت را در ترکیه به دست بگیرد. در این انتخابات حدود ۹۰ درصد از نمایندگان، کرسی‌های خود را از دست دادند. همچنین، تمامی چهره‌های سیاسی (که در طول دهه ۹۰ میلادی، صحنه سیاسی کشور را در دست داشتند) از ورود به مجلس بازماندند. اکثر رهبران احزاب شکست‌خورده در انتخابات در پی این ناکامی از سیمت‌های خود استعفا دادند و زندگی سیاسی خود را خاتمه‌یافته عنوان کردند. حزب عدالت و توسعه در دوره نخست زمامداری خود (۲۰۰۷ - ۲۰۰۲) تلاش کرد تا خود را از هرگونه درگیری با جناح‌های مختلف حکومت، دور نگه دارد و خود را حزبی محافظه‌کار نشان دهد. به همین سبب بود که در آن دوره برخی ناظرین، اعضای این حزب را «دموکرات‌های مسلمان» نامیدند. اکثر تلاش‌های حزب در آن برهه بر باز کردن ساختار نظام و پیش‌بردن آن به سمت لیبرالیسم سیاسی و اقتصادی به ویژه در مواردی که به اجرای استانداردهای لازم برای پیوستن به اتحادیه اروپا مرتبط می‌شد، متمرکز بود. در این دوره با تلاش‌های حزبی، حقوق بشر و مساوات و لیبرالیسم در برخورد با اقلیت‌ها تقویت شد و این همان چیزی بود که اروپا بر آن تأکید داشت. همچنین حزب در این

دوره با تاجران کوچکی که از دوره گشایش اقتصادی در دوران تورگوت اوزال نقش‌شان (در سطح ملی و بین‌المللی) رو به گسترش گذاشته بود، وارد ائتلاف شد. دوره دوم حکومت این حزب (۲۰۱۱-۲۰۰۷) به نبرد دموکراسی معروف شد. حزب عدالت و توسعه تلاش کرد دموکراسی را به ارکان مختلف نظام کشور وارد کند. این مسأله مخالفت و نگرانی ارتش و نخبگان سکولاری که بر دستگاه‌های آموزشی و قضایی هیمنه داشتند را برانگیخت. اختلاف حزب عدالت و توسعه در این دوره بیش از هر نهاد با ارتش و دستگاه قضایی بود که از اساس دو دستگاه غیردموکراتیک بوده و حافظ لائیسیتیه در ترکیه محسوب می‌شدند. اوج درگیری‌های حزب با این دو نهاد در جریان انتخاب عبدالله گل به سمت ریاست‌جمهوری در سال ۲۰۰۸ م. بود. به اعتقاد بسیاری از ناظرین، اقدامات این دو نهاد در جریان ریاست‌جمهوری گل، تلاشی برای یک «کودتای نرم» (همان چیزی که در مقابل اربکان اجرا شد) تلقی می‌شود. در این دور با تلاش‌های حزب، اصلاحات جدیدی در قانون اساسی صورت گرفت که طبق آن، نقش ارتش در سیاست و حاکمیت نیروهای سکولار بر مؤسسات حکومتی از بین رفت. ساختار دادگاه قانون اساسی تغییر یافت و اعضای آن از طرف پارلمان و رئیس‌جمهور انتخاب شدند. علاوه بر موفقیت‌های چشمگیر دولت حزب عدالت و توسعه در سیاست داخلی و خارجی، کارنامه اقتصادی این دولت در عرصه اقتصاد نیز بسیار پر بار است. نرخ رشد پایدار اقتصادی ترکیه در دو دوره اول و دوم حکومت این حزب، تنها از نرخ رشد اقتصادی چین کمتر بوده و این کشور توانسته است با رسیدن به جایگاه شانزدهمین اقتصاد بزرگ دنیا، نام خود را در کنار ابرقدرت‌هایی همچون ایالات متحده آمریکا، چین، ژاپن، آلمان و غیره در گروه G20 (اقتصادهای قدرتمند دنیا) قرار دهد. بنابراین مجموعه اقدامات فوق و سایر فعالیت‌های حزب عدالت و توسعه، ضمن افزایش محبوبیت این حزب، موجبات رویکرد مجدد مردم و موفقیت دوباره آن در انتخابات پارلمانی سال‌های ۲۰۰۷ و ۲۰۱۱ م. و تداوم حضور در حکومت ترکیه را فراهم آورد. این پژوهش درصدد است، ضمن بررسی سه دوره انتخابات پارلمانی در ترکیه، دلایل موفقیت و تداوم حضور حزب عدالت و توسعه را در مسند قدرت سیاسی ترکیه از سال ۲۰۰۲ م. تا ۲۰۱۱ م. را بررسی و تحلیل کند.

۲- چارچوب نظری

یکی از راه‌های مطالعه جغرافیای انتخاباتی «تجزیه و تحلیل جلوه‌های آشکار انتخابات و راهبردهای سیاسی در میان پویایی‌های جهان اقتصادی» است (Flint, 2001:302). با این تعریف، جغرافیای انتخاباتی، الگوهای انتخاب سیاسی اعمال‌شده در درون محدودیت‌های ساختاری دانش و تجربه محلی نیروهای جهانی

را مورد بررسی قرار می‌دهد. جغرافیدانان انتخاباتی در پی توضیح این موضوع هستند که چگونه فرایندهای ملی و جهانی در موقعیت‌های فضایی ناحیه‌ای و محلی واسطه می‌شود تا «حوزه‌های انتخاباتی خاص ناحیه‌ای» را شناسایی کرده و «جغرافیای پاسخ‌های سیاسی» را مورد تحلیل قرار دهد (Flint, 2001:315-316). در حالی که مدل‌های انتخاباتی زیادی در علوم سیاسی و جامعه‌شناسی سیاسی، نوعاً فقط بر روی «هویت اشخاص» تمرکز می‌کند، جغرافیدانان انتخاباتی، گزینه‌های انتخاباتی را به «محل زندگی اشخاص» نیز مرتبط می‌کنند. نقش مکان و یا «ساختار سلسله‌مراتبی - جغرافیایی» برای درک این ارتباط و تحلیل تفاوت‌هایی که بین یک مکان با مکان دیگر پدید می‌آید، بسیار مهم است (Jefferson West, 2005:501). جغرافیدانان اتفاق نظر دارند که رأی‌دهندگان به صورت همزمان تحت تأثیر دامنه کامل تجارب مادی، اجتماعی و مذهبی قرار می‌گیرند و چگونگی «همگرایی» علل را به طرق مختلف در مکان‌های متفاوت با پیشینه‌های تاریخی متفاوت بررسی می‌کنند و این امر را برای تحلیل الگوهای انتخاب سیاسی که تعیین‌کننده مسائلی همچون ترکیب مجالس ملی، ناحیه‌ای و محلی است، مهم می‌شمارند (Agnew, 1996:138).

۳- روش تحقیق

پژوهش حاضر از نظر روش‌شناسی توصیفی - تحلیلی بوده و روش گردآوری داده‌ها و اطلاعات این تحقیق بر اساس مطالعه کتب، مقالات و نشریات اعم از فارسی، انگلیسی و ترکی استانبولی در دسترس می‌باشد. همچنین آمار مربوط به انتخابات با مراجعه به پورتال ستاد عالی انتخابات ترکیه تهیه شده است. برای تبیین بهتر موضوع با استفاده از نرم‌افزار GIS نقشه‌های انتخاباتی مربوطه ترسیم شده است.

۴- یافته‌های تحقیق

۴-۱- موقعیت جغرافیایی و سیاسی ترکیه

جمهوری ترکیه در جنوب شرقی اروپا و غرب آسیا واقع شده است و دو قاره اروپا و آسیا را به هم پیوند می‌دهد. این کشور شامل دو شبه‌جزیره می‌باشد. شبه‌جزیره آناتولی که ۹۷ درصد خاک ترکیه را تشکیل می‌دهد (آسیای صغیر) و در قاره آسیا واقع شده است و شبه‌جزیره دوم به نام تراس شرقی که ۳ درصد خاک ترکیه را در قسمت اروپایی تشکیل می‌دهد (Bureau of Political and International Studies, 2009:1). ترکیه چهار همسایه اروپایی (بلغارستان، یونان، روسیه و قبرس) و پنج همسایه آسیایی (ایران، سوریه، عراق، گرجستان، آذربایجان و ارمنستان) دارد. از نظر تقسیمات سیاسی ترکیه دارای ۸۱ استان می‌باشد که

چهار استان در تراس اروپایی و بقیه در قسمت آسیایی واقع شده است (www.e-icisleri.gov.tr) و پایتخت آن شهر آنکارا می‌باشد. ترکیه فعلی با امضای عهدنامه لوزان با متفقین در سال ۱۹۲۳ م. به رسمیت شناخته شد و مصطفی کمال پاشا معروف به آتاتورک به عنوان اولین رئیس‌جمهور انتخاب شد. نوع حکومت در ترکیه از نظر سیاسی، جمهوری پارلمانی و از نظر ایدئولوژی به صورت سکولار می‌باشد.

۴-۲- انواع انتخابات در ترکیه

۴-۲-۱- انتخابات پارلمانی (عمومی)

انتخابات مجلس ملی کبیر ترکیه^۱ هر چهار سال یکبار برگزار می‌شود که ۵۵۰ نماینده با رأی مستقیم مردم وارد مجلس می‌شوند. از زمان تشکیل جمهوریت تا سال ۲۰۰۷ م. این انتخابات هر پنج سال برگزار می‌شد، اما در سال ۲۰۰۷ م. طی همه‌پرسی جهت تغییر برخی مفاد قانون اساسی، مدت این انتخابات از پنج سال به چهار سال کاهش یافت (Byegm, 2015: 9).

۴-۲-۲- انتخابات شهرداری‌ها (محلی)

بر اساس بند ۳ ماده ۱۲۷ قانون اساسی مصوب ۱۹۸۲ م. ترکیه، این انتخابات هر پنج سال با رأی مستقیم مردم برگزار می‌شود (Sami Türk, 1989:79) که در نتیجه آن، مدیران دولت محلی، شهردار، شورای شهر، اعضای شورای استانی، مختارهای محلات (معادل شورایی‌های محله در شهر در ایران) و اعضای هیأت شورای روستایی انتخاب می‌شوند (Yozgot & Zabun, 2009:77).

۴-۲-۳- انتخابات ریاست جمهوری

طبق قانون اساسی ۱۹۸۲ ترکیه، رئیس‌جمهور توسط نمایندگان مجلس ملی برای یک دوره به مدت ۷ سال انتخاب می‌شد. اما بعد از تغییر برخی مفاد قانون اساسی در سال ۲۰۰۷ م. طی یک همه‌پرسی، ریاست جمهوری با رأی مستقیم مردم به مدت ۵ سال انتخاب می‌شود. هر فرد می‌تواند دو دوره در این انتخابات شرکت کند (Yavuz, 2008:1175-1177).

۴-۳- حد نصاب ۱۰ درصدی (بازاژ ۱۰ درصدی)

بر طبق نظام انتخاباتی حال حاضر ترکیه، یک حزب باید حدود ۱۰ درصد از آرای ملی را به دست بیاورد تا کرسی‌های لازم را در مجلس ملی کبیر ترکیه تصدی کند (Jefferson West, 2005:501). در ترکیه احزاب

برای این‌که بتوانند به پارلمان راه یابند، باید حداقل ۱۰ درصد از کل آرای کشور را کسب کنند. در صورتی که حزبی در منطقه‌ای حائز اکثریت آراء شود، اما نتواند در کل کشور از باراژ ۱۰ درصدی عبور کند، نمی‌تواند از آن ناحیه یا از هر ناحیه انتخاباتی دیگری به مجلس، نماینده اعزام کند. بنابراین تعداد کرسی‌های کسب‌شده توسط این حزب به حزب برنده تعلق می‌گیرد. حد نصاب ۱۰ درصدی، احزاب کُرد را از به دست آوردن نمایندگی ناحیه جنوب شرق - به استثنای انتخابات سال ۲۰۱۵ م. - باز داشته است. علیرغم این‌که آن احزاب در ناحیه خود از حمایت زیادی برخوردار بودند. قانون کسب ۱۰ درصدی، اثرات جغرافیایی بر نمایندگی یک حزب دارد و چنین بررسی می‌تواند در درک الگوهای توسعه و قدرت سیاسی در کشور ترکیه مفید واقع شود (Jefferson West, 2005: 501). در مجموع مسئولان ترکیه از وضع چنین قانونی با درصد بالا به دنبال اهداف ذیل بودند: ممانعت از شکل‌گیری احزاب با پتانسیل بالا توسط دو سه حزب صاحب کرسی در مجلس ترکیه، منحل شدن احزاب زیر حد نصاب و جلوگیری از ورود احزاب کوچک به پارلمان و کسب کرسی‌های پارلمان. در اصل هدف این قانون، تسهیل ورود یک یا دو حزب بزرگ به پارلمان، ایجاد شرایط سخت برای ورود احزاب کوچک و ناحیه‌ای به پارلمان می‌باشد (Göksel & Çınar, 2011a: 26-27).

۴-۴- تاریخچه مختصر از انتخابات گذشته

اولین انتخابات پارلمانی ترکیه در سال ۱۸۷۶ م. برگزار شد. در این سال همزمان با تدوین اولین قانون اساسی حکومت عثمانی، اولین مجلس عمومی هم که شامل دو هیأت اعیان و مبعوثان بود، شکل گرفت. هیأت اعیان را پادشاه از بین افراد سرشناس به صورت مادام‌العمر انتخاب می‌کرد و اعضای هیأت مبعوثان با رأی عمومی برای مدت ۴ سال انتخاب می‌شدند. این مجلس بیش از ۴ ماه نتوانست دوام بیاورد و با دستور سلطان عبدالحمید دوم منحل شد (Alkan, 1995: 49). ۳۲ سال بعد، انتخابات مجلس عمومی در سال‌های ۱۹۰۸، ۱۹۱۲، ۱۹۱۴ و ۱۹۱۹ م. برگزار شد و آخرین مجلس در ۱۸ مارس ۱۹۲۰ م. با فروپاشی امپراتوری عثمانی منحل شد (Alkan, 1995: 50). دو روند مرتبط به هم بر پیشینه سیاست انتخاباتی ترکیه حاکم است. اولین روند، تمرکزگرایی شدید قدرت اقتصادی و سیاسی در غرب کشور بخصوص اطراف شهرهای استانبول و آنکارا می‌باشد. دومین روند، الگوی دخالت نظامی در سیاست مدنی است (Jefferson West, 2005: 504). بعد از تشکیل جمهوریت در سال ۱۹۲۳ م. اولین انتخابات در ۲۸ ژوئن ۱۹۲۳ م. برگزار شد و حزب جمهوریخواه خلق تنها حزب رسمی عهده‌دار تشکیل حکومت شد و مصطفی کمال پاشا به‌عنوان اولین رئیس‌جمهور انتخاب شد (Alkan, 1995: 52). سیستم حکومتی در ترکیه با وجود ظهور

کوتاه‌مدت تعدادی احزاب که برخی به سرعت منحل و برخی نیز پیش از تأسیس بسته شدند، تا سال ۱۹۴۶ م. به شیوه تک‌حزبی بود به همین دلیل این دوره را دوره تک‌حزبی می‌نامند (Kaştan, 2006:123). در این مدت، شش دوره انتخابات پارلمانی برگزار گردید و در همه آنها حزب جمهوری‌خواه خلق پیروز انتخابات بود. به عبارتی، در طول سه دهه اول از برپایی حکومت ترکیه تنها حزب جمهوری‌خواه خلق بر مسند حکومت بوده است. قدرت سیاسی حزب جمهوری‌خواه خلق از اتحاد بین ژنرال‌های امپراتوری سابق عثمانی و اشراف زمین‌دار از قسمت‌های شرقی کشور مشتق شده است. این حزب بستری را فراهم کرد که در آن نوسازی کشور توسط دولت، میسر شد و این امر به صنعتی شدن و همانندی با فرهنگ اروپایی، ضمن حفظ موقعیت اشراف زمین‌دار منجر شد (Jefferson West, 2005:504). با شکل‌گیری حزب دموکرات در سال ۱۹۴۶ م. به عنوان رقیب جدی تنها حزب موجود، سیستم چندحزبی شکل می‌گیرد و احزاب مختلف اجازه ورود به پارلمان را پیدا می‌کنند (Yanık, 2003:9). به طور کلی از زمان تشکیل جمهوریت در ترکیه (۱۹۲۳) تا سال ۲۰۱۱ م. تحقیقاً ۲۴ دوره انتخابات پارلمانی، ۱۹ دوره انتخابات محلی (شهرداری‌ها)، ۸ دوره انتخابات مجلس سنا از سال ۱۹۶۱ م. تا سال ۱۹۷۹ م. برگزار شده است که در سه دوره مزبور حزب عدالت و توسعه با کسب اکثریت آراء موفق به تشکیل دولت شده است (<http://tr.wikipedia.org>).

جدول ۱- احزاب منتخب در انتخابات پارلمانی ترکیه بین سال‌های ۱۹۹۹-۱۹۲۳ میلادی

سال برگزاری انتخابات	حزب اول پیروز در انتخابات	درصد آرای حزب اول	تعداد کل نمایندگان	تعداد نمایندگان حزب اول	تعداد نمایندگان در زین	درصد شرکت‌کنندگان در انتخابات	تعداد نمایندگان حزب اول	نوع سیستم حکومتی
۱۹۲۳	جمهوری‌خواه خلق	٪۱۰۰	—	—	—	—	—	تک‌حزبی
۱۹۲۷	جمهوری‌خواه خلق	٪۱۰۰	—	—	—	—	—	تک‌حزبی
۱۹۳۱	جمهوری‌خواه خلق	٪۱۰۰	—	—	—	—	—	تک‌حزبی
۱۹۳۵	جمهوری‌خواه خلق	٪۱۰۰	۳۹۹	۳۸۱	۱۸	—	—	تک‌حزبی
۱۹۳۹	جمهوری‌خواه خلق	٪۱۰۰	۴۲۹	۴۱۳	۱۶	—	—	تک‌حزبی
۱۹۴۳	جمهوری‌خواه خلق	—	۴۵۵	۴۳۹	۱۶	—	—	تک‌حزبی
۱۹۴۶	جمهوری‌خواه خلق	—	۴۶۵	۴۵۶	۹	—	۳۹۵	تک‌حزبی
۱۹۵۰	حزب دموکراتیک	٪۵۵	۴۸۷	۴۸۴	۳	۸۹,۳	۴۱۶	چندحزبی
۱۹۵۴	حزب دموکراتیک	٪۵۸,۴	۵۴۱	۵۳۷	۴	۸۸,۶	۵۰۳	چندحزبی
۱۹۵۷	حزب دموکراتیک	٪۴۸,۶	۶۱۰	۶۰۲	۸	۷۶,۶	۴۲۴	چندحزبی
۱۹۶۱	جمهوری‌خواه خلق	٪۳۶,۷	۴۵۰	۴۴۷	۳	۸۱,۴	۱۷۳	چندحزبی ائتلافی
۱۹۶۵	حزب عدالت	٪۵۲,۹	۴۵۰	۴۴۲	۸	۷۱,۳	۲۴۰	چندحزبی
۱۹۶۹	حزب عدالت	٪۴۶,۶	۴۵۰	۴۴۵	۵	۶۴,۳	۲۵۶	چندحزبی
۱۹۷۳	جمهوری‌خواه خلق	٪۳۳,۳	۴۵۰	۴۴۴	۶	۶۶,۸	۱۸۵	چندحزبی ائتلافی
۱۹۷۷	جمهوری‌خواه خلق	٪۴۱,۴	۴۵۰	۴۴۲	۸	۷۲,۴	۲۱۳	چندحزبی
۱۹۸۳	حزب مام میهن	٪۴۵,۱۴	۳۹۹	۳۸۷	۱۲	۹۲,۳	۲۱۱	چندحزبی
۱۹۸۷	حزب مام میهن	٪۳۶,۳۱	۴۵۰	۴۴۴	۶	۹۳,۳	۲۹۲	چندحزبی
۱۹۹۱	حزب راه راست	٪۲۷,۰۳	۴۵۰	۴۴۲	۸	۸۳,۹	۱۷۸	چندحزبی ائتلافی
۱۹۹۵	حزب اسلام‌گرای رفاه	٪۲۱,۳۸	۵۵۰	۵۳۷	۱۳	۸۵,۲	۱۵۸	چندحزبی ائتلافی
۱۹۹۹	حزب دموکراتیک چپ	٪۲۲,۱۹	۵۵۰	۵۲۷	۲۳	۸۷,۱	۱۳۶	چندحزبی ائتلافی

منبع: (Tüik, 2012) - Supreme Electoral Council of Turkey (YSK)

۴-۵- انتخابات پارلمانی سال ۲۰۰۲ م.

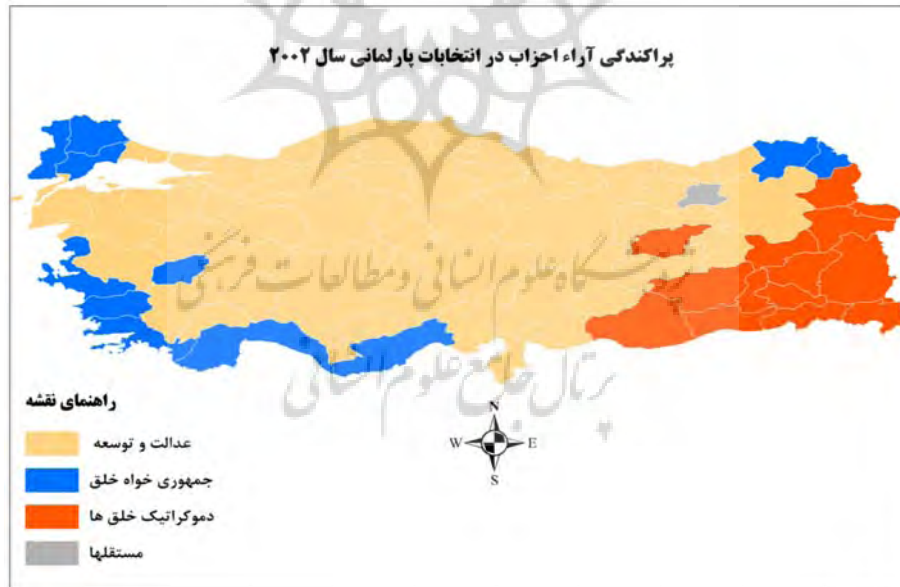
انتخابات زودهنگام سال ۲۰۰۲ م. ترکیه به مفهوم واقعی خود یکی از انتخابات مهم و جذاب در تاریخ ترکیه محسوب می‌شود. این انتخابات یکی از مهم‌ترین تحولات بعد از سال ۱۹۸۰ م. ارزیابی می‌شود. آنچه که در این انتخابات مورد تعجب همگان واقع شد، نه تنها نتیجه انتخابات، بلکه مشخصه و ویژگی حزب پیروز در انتخابات بود. در این انتخابات، حزب عدالت و توسعه که مدت کوتاهی از تأسیس آن نمی‌گذشت، با کسب اکثریت آراء توانست دولت را تشکیل دهد. در خصوص حزب عدالت و توسعه، اختلاف‌نظرهای متفاوتی میان تحلیل‌گران وجود دارد؛ به طوری که برخی این حزب را محافظه‌کار، برخی اسلام‌گرای میانه‌رو و برخی دیگر مسلمان‌دموکرات معرفی می‌کنند (Işık & Melih, 2006: 1). در انتخابات پارلمانی سال ۲۰۰۲ م. ترکیه که بیست و دومین انتخابات پارلمانی بود، از مجموع ۴۱,۲۹۱,۵۶۸ نفر واجد شرایط ۳۲,۶۵۲,۷۰۲ در انتخابات شرکت کردند. درصد مشارکت کشوری ۷۹,۰۸٪ بود. همچنین حدود ۹ میلیون نفر (کمتر از ۲۱٪) از واجدین شرایط در انتخابات شرکت نکردند. در این دوره از ۱۸ حزبی که وارد رقابت‌های انتخاباتی شدند، حزب عدالت و توسعه ۳۴,۲۹٪، حزب جمهوری‌خواه خلق ۱۹,۳۸٪ و کاندیداهای مستقل ۱٪ آراء در کشور را به خود اختصاص دادند و وارد پارلمان شدند (Supreme Electoral Council of Turkey (YSK), 2002). تعداد نمایندگان پارلمان احزاب عدالت و توسعه و جمهوری‌خواه خلق به ترتیب ۳۳۳ و ۱۷۸ نماینده بود. همچنین در سیاست پارلمانی ترکیه برای اولین بار از نواحی مختلف ترکیه ۹ نفر نماینده مستقل به مجلس ملی راه یافتند (جدول شماره ۲). در این دوره از انتخابات، حزب عدالت و توسعه در استان‌های مرکزی و شمالی و همچنین بخش‌هایی از استان‌های جنوب، بیشترین آراء را کسب کرد. می‌توان گفت حزب عدالت و توسعه در ۵۳ استان ترکیه بیشترین آراء را به خود اختصاص داد (نقشه شماره ۱). حزب جمهوری‌خواه خلق که هم‌زمان با تأسیس جمهوری‌ت در ترکیه شکل گرفت، در استان‌های مرزی که به صورت نواری از شمال‌غرب تا جنوب‌غرب کشیده شده است، بیشترین آراء را کسب کرد. همچنین این حزب در دو استان شمال‌شرقی دارای آرای بیشتری بود. این حزب در ۱۱ استان اکثریت آراء را به خود اختصاص داد (نقشه شماره ۱). حزب کردی دموکراتیک خلق‌ها با کسب ۶,۲۳٪ آراء نتوانست حد نصاب ۱۰ درصدی را کسب کند و وارد پارلمان شود. بیشترین آرای این حزب در نواحی کردنشین بود که شامل استان‌های شرق و جنوب‌شرق ترکیه است. این حزب در ۱۳ استان، بیشترین آراء را کسب کرد (نقشه شماره ۱).

جدول ۲- نتایج انتخابات سوّم نوامبر ۲۰۰۲ م. و مقایسه آن با انتخابات سال ۱۹۹۹ میلادی

احزاب سیاسی	درصد آرای کسب شده در سال ۲۰۰۲ م.	درصد آرای کسب شده در سال ۱۹۹۹ م.	تعداد نماینده مجلس در انتخابات سال ۲۰۰۲ م.	تعداد نماینده مجلس در انتخابات سال ۱۹۹۹ م.
عدالت و توسعه (AKP)	۳۴٫۲۸	—	—	—
جمهوری خواه خلق (CHP)	۱۹٫۳۹	۸٫۷۱	۱۷۸	—
راه راست (DYP)	۹٫۴۵	۱۲٫۰۱	۸۵	—
حرکت ملی (MHP)	۸٫۳۶	۱۷٫۹۸	۱۲۹	—
جوان (GP)	۷٫۲۵	—	—	—
دموکراتیک خلق ها (HEDAP)	۶٫۲۲	۰٫۳۰	—	—
مام میهن (ANAP)	۵٫۱۳	۱۳٫۱۲	۸۶	—
سعادت (SP)	۲٫۴۹	—	—	—
دموکراتیک چپ (DSP)	۱٫۲۲	۲۲٫۱۹	۱۳۶	—
ترکیه نوین (YTP)	۱٫۱۵	—	—	—
اتحاد بزرگ (BBP)	۱٫۰۲	۱٫۴۶	—	—
وطن (YP)	۱	—	—	—
کارگر (IP)	۰٫۹۴	۰٫۱۸	—	—
همبستگی و آزادی (ODP)	۰٫۵۱	۰٫۸۰	—	—
ترکیه مستقل (BTP)	۰٫۴۸	۰٫۵۸	—	—
لیبرال دموکرات (LDP)	۰٫۳۴	۰٫۴۱	—	—
ملیت (MP)	۰٫۲۸	۰٫۲۵	—	—
کمونیست ترکیه (TKP)	۰٫۲۲	—	—	—
مستقل ها (Bağımsız)	۰٫۱۹	۰٫۸۷	۳	۹

منبع: Supreme Electoral Council of Turkey (YSK)

نقشه ۱- پراکندگی آراء احزاب در انتخابات پارلمانی سال ۲۰۰۲ م. ترکیه

(Zaki & Others, 2016)

۴-۵-۱- تحلیل انتخابات پارلمانی سال ۲۰۰۲ م.

در این انتخابات هیچ‌یک از احزابی که در انتخابات پارلمانی سال ۱۹۹۹ م. وارد مجلس شده بودند، نتوانستند از حد نصاب ده درصدی انتخابات عبور کنند و وارد پارلمان شوند. از بین ۱۸ حزب شرکت‌کننده در انتخابات تنها دو حزب عدالت و توسعه که حدود ۶ ماه از تأسیس آن می‌گذشت و حزب جمهوری‌خواه خلق وارد پارلمان شد. این انتخابات که از آن به عنوان زلزله سیاسی و یا اصطلاحاً «کودتای مردم به وسیله صندوق‌های رأی» تعبیر و تفسیر می‌شود، پایان شکل‌گیری دولت‌های ائتلافی دهه ۹۰ میلادی و شکل‌گیری یک سیستم مقتدر تک‌حزبی می‌باشد که حتی قدرت تغییر قانون اساسی را نیز دارد. در این دوره بعد از ۴۲ سال مجدداً یک مجلس ملی دوحزبی در ترکیه شکل گرفت. در این انتخابات، آرای حزب عدالت و توسعه به‌طور قابل‌ملاحظه‌ای از آرای احزاب راست‌گرا از قبیل حرکت ملی (۲۵,۹٪)، رفاه (۱۷,۴٪)، مام میهن (۱۱,۱٪) و رأی‌دهندگان قبلی به دست آمده است. حزب عدالت و توسعه در انتخابات ۲۰۰۲ م. توانست انتخاب‌کنندگانی را که در سال ۱۹۹۹ م. به احزاب رفاه، مام‌میهن و حرکت ملی رأی دادند و از آنها خشنود نبوده‌اند، به خود جلب کند. پس می‌توان گفت که حزب عدالت و توسعه یک حزب راست‌گرا و محافظه‌کار می‌باشد (Rasouli, 2014:95). در این انتخابات حدود ۵۴٪ از شرکت‌کنندگان، حزب مورد علاقه خود در انتخابات قبلی را تغییر داده و به حزب دیگری رأی داده‌اند. نکته قابل توجه این تحقیق این است که ۱۷٪ آرای حزب عدالت و توسعه از بین ۴ میلیون رأی‌دهنده که برای اولین بار در انتخابات شرکت کرده‌اند، به دست آمد. بعد از این انتخابات مفهوم دموکراسی به طور جدی در کشور مورد بحث قرار گرفت. ارزیابی این انتخابات بیانگر این واقعیت است که نزدیک به ۴۰٪ کشور نماینده‌ای در پارلمان ندارند (Duman & İpekşen, 2013:132). نتیجه این انتخابات نشان از کاهش مشارکت مردم نسبت به پنج انتخابات گذشته از سال ۱۹۸۰ م. می‌باشد که دلایل آن هم وجود فقر زیاد مردم ناشی از بحران شدید اقتصادی بی‌سابقه سال ۲۰۰۱ م. در تاریخ جمهوری ترکیه، بی‌ثباتی سیاسی ده سال اخیر در کشور، ضعف اعتماد رأی‌دهندگان به حکومت‌های ائتلافی، دور شدن احزاب از احساس مسئولیت خود، اشتیاق ایجاد اقتدار تک‌حزب قدرتمند و اثربخش در بین قشر وسیع مردم جامعه که به سرعت مشکلات آنان را حل نماید، می‌باشد (Rasouli, 2014:90). با توجه به موارد ذکر شده و دلایل دیگری از جمله گرایش مردم به چهره‌ها و سخنان جدید و همچنین ارائه فهم جدید از سیاست از طرف حزب عدالت و توسعه از عوامل مؤثر بر نتیجه انتخابات به نفع حزب عدالت و توسعه می‌باشد (Okbay, 2007:12).

۴-۶- انتخابات پارلمانی سال ۲۰۰۷م.

سال ۲۰۰۷م. برای ترکیه یک سال مهم و حساس از نظر سیاست داخلی، سیاست خارجی و اقتصاد بود. در حوزه سیاست داخلی، انتخابات ریاست جمهوری و انتخابات پارلمانی، در حوزه سیاست خارجی، روابط با ایالات متحده آمریکا، اتحادیه اروپا، مسأله عراق و قبرس و در حوزه اقتصاد، ثبات اقتصادی و انتظارات خوش‌بینانه مردم از عملکرد اقتصادی حزب حاکم از موضوعات و مسائل در اولویت ترکیه محسوب می‌شد (SAE, 2007:2). در این سال بیست‌وسومین دوره انتخابات پارلمانی زودتر از وقت مقرر برگزار شد. در ماه آوریل ۲۰۰۷م. که یازدهمین انتخابات ریاست جمهوری ترکیه بود، حزب حاکم عدالت و توسعه کاندیدای موردنظر خود «عبدالله گل» را برای پست ریاست جمهوری معرفی کرد. در دومرتبه‌ای که رأی‌گیری شد، تعداد آرای وی از ۳۵۸ رأی فراتر نرفت. مهم‌ترین دلیل آن تحریم جلسات پارلمان و عدم شرکت در انتخابات ریاست جمهوری توسط حزب جمهوری‌خواه خلق بود. این حزب بعد از انتخابات به دادگاه قانون اساسی شکایت کرد و مدعی شد به دلیل این‌که اکثریت دوسوم نمایندگان احراز نشده است، انتخابات غیرقانونی است و در نتیجه دادگاه قانون اساسی رأی به ابطال رأی‌گیری پارلمان داد. از این رو رجب طیب اردوغان با اعلام انحلال دولت، خواستار برگزاری زودهنگام انتخابات پارلمانی شد (www.milletincumhurbaskani.org). بنابراین انتخابات در تاریخ ۲۲ جولای ۲۰۰۷م. برگزار گردید. تعداد واجدین شرایط برای رأی دادن در این دوره ۳۶,۰۵۶,۲۹۳ نفر بود که ۳۵,۰۴۹,۶۹۱ نفر یعنی ۸۴,۲۵٪ به پای صندوق‌های رأی رفتند. تعداد صندوق‌های رأی در کل کشور ۱۵۸,۷۰۰ صندوق بود. در این دوره چهارده حزب وارد رقابت‌های انتخاباتی شدند که از بین آنها سه حزب عدالت و توسعه با کسب ۴۶,۵۸٪ حزب جمهوری‌خواه خلق ۲۰,۸۸٪ و حزب حرکت ملی ۱۴,۲۷٪ (این حزب در دوره قبل موفق نشده بود وارد پارلمان شود) از کل آراء (YSK, 2007)، توانستند از سد حد نصاب ۱۰ درصدی عبور کرده و وارد مجلس شوند. تعداد نمایندگان احزاب عدالت و توسعه ۳۴۱ نفر، جمهوری‌خواه خلق ۱۱۲ نفر، حرکت ملی ۷۰ نفر و کاندیدای مستقل ۲۶ نفر بود که ۲۰ نفر آنها گرد بودند و مسایل کردها را در رأس اولویت خود قرار دادند. در این انتخابات، حزب عدالت و توسعه همچون انتخابات سال ۲۰۰۲م. با کسب اکثریت آراء پیروز انتخابات شد و توانست بدون ائتلاف با احزاب دیگر، دولت را تشکیل دهد. با وجود این‌که درصد آرای حزب عدالت و توسعه و جمهوری‌خواه خلق در این انتخابات افزایش داشت، اما تعداد نمایندگان این دو حزب نسبت به انتخابات سال ۲۰۰۲م. کاهش داشت؛ به طوری که تعداد نمایندگان حزب عدالت و توسعه ۲۲ نفر و حزب

جمهوری‌خواه خلق ۶۶ نفر کاهش داشت (جدول شماره ۳). در انتخابات سال ۲۰۰۷ م. درصد آرای حزب عدالت و توسعه در ۷ ناحیه جغرافیایی افزایش یافت و بیشترین آراء مربوط به نواحی آناتولی مرکزی^۱ (۱۳ استان)، آناتولی جنوب‌شرقی^۲ (۹ استان) و کارا دنیز^۴ (۱۸ استان) می‌باشد. در ناحیه آناتولی جنوب‌شرقی که یک ناحیه کردنشین می‌باشد، حزب عدالت و توسعه برخلاف سایر احزاب که آرای خود را به میزان قابل توجهی از دست داده بودند، بیشترین آراء را کسب کرد. کمترین آرای این حزب به ترتیب شامل ناحیه تراکیه^۵ (۳ استان)، ۱۷ استان از نواحی مختلف و سه استان بزرگ ترکیه را شامل می‌شد. حزب جمهوری‌خواه خلق فقط در ناحیه تراکیه افزایش رأی داشت و در نواحی جنوب‌شرقی و ناحیه آناتولی مرکزی به شدت با کاهش آراء مواجه شد. حزب حرکت ملی، همچون حزب جمهوری‌خواه خلق در نواحی جنوب‌شرقی و آناتولی کمترین آراء را به خود اختصاص داد (Yükseler, 2007:4) (جدول شماره ۴).

بنابه گزارش سازمان برنامه‌ریزی ترکیه (DPT)^۶ میزان آرای دریافتی احزاب از استان‌ها با شاخص توسعه اجتماعی - اقتصادی (SEGE)^۷ استان‌ها رابطه مستقیم دارد. با توجه به نتایج این انتخابات، میزان شاخص توسعه اجتماعی - اقتصادی حزب عدالت و توسعه ۱,۲۰۵۹ بوده است که این میزان حدود ۱۰ درصد کمتر از میانگین کشوری است. با توجه به این شاخص، حزب عدالت و توسعه در نواحی کمتر توسعه‌یافته آناتولی مرکزی، آناتولی جنوب‌شرقی بیشترین آراء را کسب کرد. میزان آرای حزب حاکم در نواحی مورد اشاره ۸۶,۶٪، سه استان توسعه‌یافته^۸ ۵۸,۲٪ و در ناحیه تراکیه ۴۸,۴٪ بود. در بین سال‌های ۲۰۰۷ - ۲۰۰۲ م. سیاست‌های اقتصادی - اجتماعی اجرا شده توسط حزب عدالت و توسعه و همچنین گفتمان سیاسی مطرح شده در رقابت‌های انتخاباتی در تمام نواحی، مورد استقبال مردم قرار گرفت. مخصوصاً در نواحی کمتر توسعه‌یافته به شدت مورد پذیرش قرار گرفت (Yükseler, 2007:4) (جدول شماره ۴).

در سال ۲۰۰۷ م. میزان شاخص توسعه اجتماعی - اقتصادی حزب جمهوری‌خواه خلق ۱,۸۳۴۳ بود که این میزان حدود ۵۲,۱٪ می‌باشد. این حزب در نواحی کمتر توسعه‌یافته از جمله آناتولی مرکزی، آناتولی جنوب‌شرقی و کارا دنیز حدود ۴,۳٪ از آرای خود را از دست داد. بیشتر موفقیت‌های حزب جمهوری‌خواه

2 İç Anadolu Bölgesi

3 Güneydoğu Anadolu Bölgesi

4 Karadeniz Bölgesi

5 Trakya Bölgesi

6 Devlet Planlama Teşkilatı

7 Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksi

۸ استانبول، آنکارا، ازمیر

خلق مربوط به نواحی توسعه‌یافته تراکیه و سه استان بزرگ ترکیه بود؛ اما در مجموع، آرای این حزب در این نواحی به ترتیب ۱۲,۴٪ و ۲۴٪ کمتر از آرای حزب عدالت و توسعه بود. سیاست‌های اعلامی این حزب به‌جز نواحی کمتر توسعه‌یافته در نواحی توسعه‌یافته تا حدودی مورد حمایت قرار گرفت. شاخص توسعه اجتماعی-اقتصادی حزب حرکت ملی ۱,۲۰۹۱ بود که این میزان ۱,۱۰٪ کمتر از میانگین کشوری و نزدیک به شاخص حزب عدالت و توسعه است. میزان آرای حزب حرکت ملی در نواحی کمتر توسعه‌یافته ۱۷,۶٪، سه شهر بزرگ ترکیه ۲۹,۴٪ و در ناحیه تراکیه ۲۷,۶٪ بود. این حزب به‌جز ناحیه آناتولی جنوب‌شرقی در سایر نواحی تا حدودی آرای خود را افزایش داد (جدول شماره ۴). گفتمان و سیاست‌های این حزب به‌جز ناحیه آناتولی جنوب‌شرقی در تمام نواحی کمتر توسعه‌یافته و توسعه‌یافته مورد قبول واقع شد (Yükseler, 2007:5) (جدول شماره ۴). برخلاف انتخابات سال ۲۰۰۲م. که فقط دو حزب توانستند وارد پارلمان شوند در این انتخابات تعداد احزاب فعال در پارلمان، هفت حزب بود.

سه حزب عدالت و توسعه، جمهوری‌خواه خلق و حرکت ملی توانستند از حد نصاب ۱۰ درصدی عبور کرده و وارد پارلمان شوند. اما حضور احزاب اتحاد بزرگ (BBP)، جامعه دموکراتیک (DTP) و حزب آزادی و همبستگی (ÖDP) بدین ترتیب بود که ابتدا نمایندگان مورد حمایت این احزاب به صورت کاندیدای مستقل در انتخابات شرکت کردند و وارد پارلمان شدند و بعد از حضور در پارلمان دوباره به سمت احزاب خود برگشتند. حزب دموکراتیک چپ (DSP) که قبل از انتخابات با حزب جمهوری‌خواه خلق ائتلاف کرد بعد از ورود ۱۳ عضو این حزب به پارلمان از ائتلاف خارج شده و اعلام کردند که حامی حزب خود هستند. بنابراین تعداد نمایندگان حزب جمهوری‌خواه خلق که ۱۱۲ نماینده بود با خروج ۱۳ نفر به ۹۹ نماینده رسید (Tuncer, 2007:143).

پیروزی حزب عدالت و توسعه از این منظر نیز حائز اهمیت است که این حزب توانست در ۷۳ استان از ۸۱ استان ترکیه بالاتر از دو حزب رقیب خود قرار گیرد.

نکته حائز اهمیت دیگر این‌که آرای این حزب در ۳۹ استان بیش از ۵۰ درصد کل آراء بود و توانست بیشترین درصد آراء را در برخی از استان‌های کردنشین در جنوب‌شرق ترکیه به خود اختصاص دهد. حزب عدالت و توسعه در این دوره دولت، پارلمان و ریاست‌جمهوری را در اختیار گرفت و با قدرت بیشتری نسبت به پیشبرد اهداف و برنامه‌های خود قدم برداشت. پیروزی قاطع این حزب در این انتخابات ریشه در عملکرد و سیاست‌های پنج سال گذشته دولت اردوغان داشت.

جدول ۳- نتایج انتخابات ۲۲ جولای ۲۰۰۷ م. و مقایسه آن با انتخابات سال ۲۰۰۲ میلادی

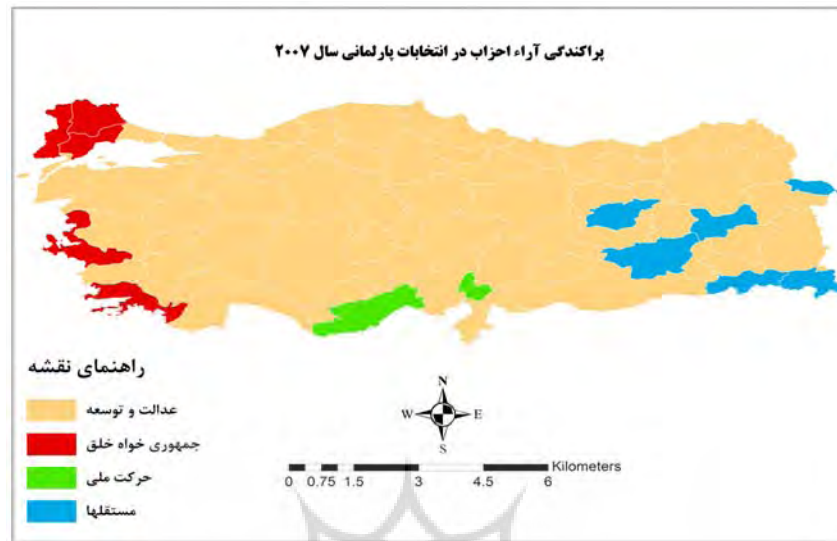
احزاب سیاسی	درصد آرای کسب‌شده در سال ۲۰۰۷ م.	درصد آرای کسب‌شده در سال ۲۰۰۲ م.	تعداد نماینده مجلس در انتخابات سال ۲۰۰۷ م.	تعداد نماینده مجلس در انتخابات سال ۲۰۰۲ م.
عدالت و توسعه (AKP)	۴۶٫۵۸	۳۴٫۲۸	۳۴۱	۳۶۳
جمهوری‌خواه خلق (CHP)	۲۰٫۷۸	۱۹٫۳۹	۱۱۲	۱۷۸
حرکت ملی (MHP)	۱۴٫۲۷	۸٫۳۶	۷۱	—
دموکراتیک (DP)	۵٫۴۲	—	—	—
مستقل‌ها	۵٫۲۴	۰٫۱۹	۲۶	—
جوان (GP)	۳٫۰۴	۷٫۲۵	—	—
سعادت (SP)	۲٫۳۴	۲٫۴۹	—	—
ترکیه مستقل (BTP)	۰٫۵۲	۰٫۴۸	—	—
اعتلای مردم (HYP)	۰٫۵۱	—	—	—
کارگر (IP)	۰٫۳۷	۰٫۹۴	—	—
آیدینلیک ترکیه (ATP)	۰٫۲۹	—	—	—
کمونیست ترکیه (TKP)	۰٫۲۳	۰٫۲۲	—	—
همبستگی و آزادی (ODP)	۰٫۱۵	۰٫۵۱	—	—
لیبرال دموکرات (LDP)	۰٫۱۵	۰٫۳۴	—	—
حزب کار (EMEP)	۰٫۰۸	—	—	—

منبع: Supreme Electoral Council of Turkey (YSK)

جدول ۴- درصد آرای احزاب در نواحی مختلف ترکیه در انتخابات پارلمانی سال ۲۰۰۷ میلادی

سایر احزاب	MHP		CHP		AKP				
	۲۰۰۲	۲۰۰۷	۲۰۰۲	۲۰۰۷	۲۰۰۲	۲۰۰۷			
—	۳۱٫۰۲	۱۶٫۰۴	۶٫۴۲	۱۲٫۲۶	۲۹٫۲۱	۲۸٫۹۴	۲۳٫۳۵	۴۲٫۷۶	سه شهر بزرگ (استانبول، آنکارا، ازمیر)
—	۲۴٫۸۹	۱۲٫۱۳	۱۱٫۰۶	۱۵٫۳۶	۱۵٫۲۳	۱۳٫۳۵	۴۸٫۶۲	۵۹٫۱۶	آناتولی مرکزی (۱۷ استان)
—	۶۲٫۰۲	۳۹٫۲۹	۵٫۲۲	۴٫۴۵	۱۰٫۶۸	۶٫۲۶	۲۲٫۰۸	۴۹٫۹۱	آناتولی جنوب‌شرقی (۱۸ استان)
—	۳۶٫۱۸	۱۹٫۱۴	۷٫۱۰	۱۲٫۶۲	۱۶٫۰۰	۱۵٫۷۲	۴۰٫۷۲	۵۲٫۵۲	کارا دنیز (۱۴ استان)
—	۳۱٫۹۴	۱۳٫۱۷	۱۲٫۰۶	۱۹٫۵۸	۲۰٫۹۱	۱۹٫۴۸	۳۵٫۰۹	۴۷٫۷۷	استان‌های مجاور نواحی ترور (۱۲ استان)
—	۴۴٫۳۸	۲۴٫۲۷	۸٫۵۶	۱۴٫۸۹	۳۳٫۷۴	۳۶٫۲۲	۱۳٫۳۲	۲۴٫۶۲	ناحیه تراکیه (۳ استان)
—	۳۷٫۰۳	۱۷٫۶۳	۹٫۲۱	۱۷٫۸۰	۲۱٫۹۸	۲۱٫۸۲	۳۱٫۷۸	۴۲٫۷۵	دیگر استان‌ها (۱۷ استان)
—	۳۵٫۶۱	۱۸٫۲۷	۸٫۳۶	۱۴٫۲۷	۲۱٫۷۶	۲۰٫۸۸	۳۴٫۲۷	۴۶٫۵۸	کل ترکیه

منبع: Supreme Electoral Council of Turkey (YSK)

نقشه ۱- پراکندگی آراء احزاب در انتخابات پارلمانی سال ۲۰۰۷ م. ترکیه
(Zaki & Others, 2016)

۷-۴- انتخابات پارلمانی سال ۲۰۱۱ م.

انتخابات سال ۲۰۱۱ م. یکی از مهم‌ترین و حساس‌ترین انتخابات در تاریخ سیاسی ترکیه محسوب می‌شود. ترکیه در این انتخابات قدرت بوروکراسی را که حدود نیم‌قرن بر این کشور حاکم بود، محدود کرد. سال‌های قبل از این انتخابات برای محدود کردن بوروکراسی و حوزه‌های تأثیرگذار و قدرت‌بخش بر آن اقداماتی صورت گرفت که از آن جمله می‌توان به مواردی اشاره کرد: ۱- اصلاحات در قانون اساسی ترکیه ۲- تحقیق و بررسی در مورد بازیگران قدرتمند سیاسی که در خارج از محدوده قانون فعالیت‌هایی را انجام می‌دادند ۳- واکنش افکار عمومی به دخالت گروه‌ها و جناح‌ها در امور سیاسی کشور و آگاهی عمومی از روند دموکراتیزه‌شدن. در این راستا رفراندوم ۱۲ آوریل ۲۰۱۰ م. از عوامل تأثیرگذار در تحکیم دموکراسی و محدود کردن بوروکراسی در این کشور بود (Ete, 2011:14-15). این انتخابات اولین انتخاباتی بود که طی ۳۴ سال گذشته زودتر از وقت قانونی برگزار نشد و در واقع جزو انتخابات زودهنگام نبود. این انتخابات طبق اصلاحاتی که در قانون اساسی صورت گرفت، چهار سال بعد از انتخابات سال ۲۰۰۷ م. برگزار گردید. اصلاحات قانون اساسی در ۲۷ ژوئن ۲۰۰۷ م. از سوی حزب حاکم در مجلس مطرح و در نهایت اواخر آوریل سال ۲۰۱۰ م. طی یک همه‌پرسی به تصویب رسید. این اصلاحیه ۲۶ ماده داشت که تغییر زمان

انتخابات از ۵ سال به ۴ سال یکی از مفاد آن بود. حدود ۱۳ ماه قبل از شروع انتخابات برخی تغییرات در قوانین انتخابات صورت گرفت که از آن جمله می‌توان: آزادی تبلیغات به زبان کردی، افزایش زمان تبلیغات از ۲۰ روز به ۳۰ روز و کاهش سن نامزدهای پارلمانی به ۲۵ سال اشاره کرد. بیست و چهارمین انتخابات پارلمانی ترکیه در تاریخ ۱۲ ژوئن ۲۰۱۱ م. برگزار شد. از بین ۵۲,۸۰۶,۳۲۲ واجد شرایط ۴۳,۹۱۴,۹۴۸ نفر در انتخابات شرکت کردند. میزان مشارکت مردمی ۸۳,۱۶٪ بود که نسبت به دوره قبل بیش از ۱٪ کاهش داشت. از بین ۱۵ حزب شرکت‌کننده در رقابت‌های انتخاباتی، تنها سه حزب عدالت و توسعه با کسب ۴۹,۸۳٪، جمهوری‌خواه خلق ۲۵,۹۸٪ و حرکت ملی ۱۳,۰۱٪ از کل آراء توانستند از مانع ۱۰ درصدی عبور کرده و وارد پارلمان شوند. تعداد نمایندگان راه‌یافته به پارلمان از حزب عدالت و توسعه ۳۲۷، حزب جمهوری‌خواه خلق ۱۳۵، حزب حرکت ملی ۵۳ و کاندیدای مستقل ۳۵ نماینده بود. در این انتخابات حزب عدالت و توسعه همچون دو دوره قبل توانست بدون ائتلاف با احزاب دیگر دولت را تشکیل دهد (جدول شماره ۴). با وجود این که درصد آرای حزب عدالت و توسعه در این انتخابات افزایش داشت، اما تعداد نماینده‌های این حزب نسبت به انتخابات سال ۲۰۰۷ م. کاهش یافت و از ۳۴۱ نماینده به ۳۲۶ نماینده رسید. تعداد نماینده‌های حزب جمهوری‌خواه خلق با افزایش درصد آرای این حزب، افزایش داشت و به ۱۳۵ نماینده رسید که نسبت به انتخابات سال ۲۰۰۷ م. ۲۳ کرسی بیشتر را از آن خود کرد. حزب حرکت ملی هم در این انتخابات با کاهش آراء مواجه شد و تعداد کرسی‌های این حزب از ۷۲ کرسی در سال ۲۰۰۷ م. به ۵۳ کرسی رسید. یکی از احزاب موفق در این انتخابات حزب کردی صلح و دموکراسی (BDP) بود. این حزب با علم به این که نمی‌تواند از حد نصاب ۱۰ درصدی عبور کند به صورت حزبی در این انتخابات شرکت نکرد؛ اما با حمایت از کاندیداهای خود که به صورت مستقل در انتخابات شرکت کرده بودند، توانست حدود ۳۶ نماینده را راهی پارلمان کند. به اعتقاد کارشناسان این حزب، دومین حزب موفق بعد از عدالت و توسعه در این انتخابات بود. حامیان این حزب در این انتخابات طرفداران سنی حزب، کردهای محافظه‌کار و جناح‌های چپ در شهرهای بزرگ بود. عواملی که در پیروزی حزب صلح و دموکراسی در انتخابات مزبور نقش داشت: معرفی کاندیداهای مطرح و بانفوذ در میان کردها (تهیه لیست قدرتمند انتخاباتی)، اعلام رهبران این حزب بر حل مسأله کردی و امکان مذاکره دولت با این حزب و پ.ک.ک.^۹ که

باعث جذب آرای نواحی کردنشین ترکیه و گردهای ساکن شهرهای بزرگ شد. از دیدگاه سیاسی حضور این حزب در پارلمان در تسریع روند صلح و از بین رفتن خشونت نقش مهمی داشت (Ete, 2011: 23-24).

در خصوص کاهش کرسی‌های حزب عدالت و توسعه می‌توان به سه دلیل عمده اشاره کرد:

۱- با وجود این‌که درصد آرای حزب عدالت و توسعه در این انتخابات افزایش یافت. اما آرای حزب جمهوری‌خواه خلق نسبت به حزب عدالت و توسعه افزایش بیشتری داشت و این حزب توانست تعداد کرسی‌های خود را نسبت به انتخابات سال ۲۰۰۷م. افزایش دهد. بنابراین افزایش تعداد کرسی‌های این حزب، تعداد نمایندگان حزب عدالت و توسعه را تحت تأثیر قرار داد.

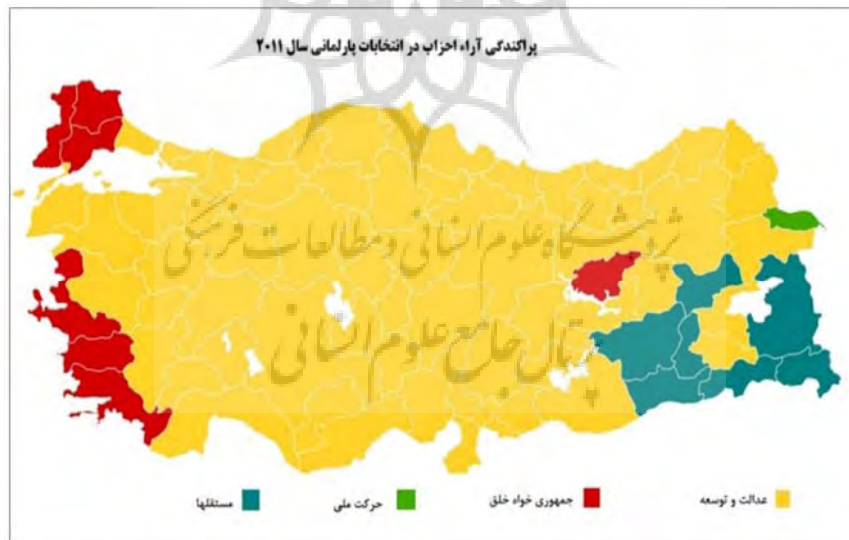
۲- در نواحی کردنشین درصد آرای حزب گُردی صلح و دموکراسی به عنوان تنها رقیب حزب عدالت و توسعه افزایش یافت؛ به طوری که تعداد نماینده‌های حزب عدالت و توسعه در این نواحی نسبت به سال ۲۰۰۷م. کاهش داشت و در برخی نواحی کرسی‌های خود را از دست داد. در این انتخابات نمایندگان حزب گُردی صلح و دموکراسی به صورت مستقل در انتخابات شرکت کردند.

۳- تصمیم ستاد عالی انتخابات در خصوص افزایش تعداد نمایندگان ۱۰ استان در فاصله بین انتخابات ۲۰۱۱-۲۰۰۷م. که منجر به کاهش تعداد نمایندگان حزب عدالت و توسعه شد، (Göksel & Çınar, 2011:1). از جمله این استان‌ها می‌توان به استانبول اشاره کرد که تعداد نمایندگان این شهر از ۷۰ نماینده به ۸۵ نماینده افزایش یافت. در تمام انتخابات برگزار شده از سال ۲۰۰۲م. تا سال ۲۰۱۱م. درصد آرای حزب حاکم در این شهر کاهش و حزب جمهوری‌خواه خلق افزایش داشت. در شهرهای آنکارا و ازبیر نیز درصد آراء و تعداد نمایندگان حزب جمهوری‌خواه خلق نسبت به حزب حاکم افزایش داشت. در شهرهای گُردی دیاربکر و وان بیشترین آراء مربوط به احزاب گُردی بود. به طوری که در این نواحی افزایش تعداد نمایندگان به نفع احزاب گُردی بود نه حزب حاکم. در سه استان حاکمیت مطلق از آن حزب عدالت و توسعه بود. در دو استان دیگر با افزایش آرای حزب حاکم، آرای حزب جمهوری‌خواه خلق هم افزایش داشت.

جدول ۵- نتایج انتخابات ۱۲ ژوئن ۲۰۱۱ م. و مقایسه آن با انتخابات سال ۲۰۰۷ میلادی

احزاب سیاسی	درصد آرای کسب شده در سال ۲۰۱۱ م.	تعداد نماینده مجلس در انتخابات سال ۲۰۱۱ م.	درصد آرای کسب شده در سال ۲۰۰۷ م.	تعداد نماینده مجلس در انتخابات سال ۲۰۰۷ م.
عدالت و توسعه (AKP)	۴۹٫۸۳	۳۲۷	۴۶٫۵۸	۳۴۱
جمهوری خواه خلق (CHP)	۲۵٫۹۸	۱۳۵	۲۰٫۷۸	۱۱۲
حرکت ملی (MHP)	۱۳٫۰۱	۵۳	۱۴٫۲۷	۷۱
دموکراتیک (DP)	۴٫۷۷	—	۵٫۴۲	—
مستقل‌ها	۶٫۵۷	۳۶	۵٫۲۴	۲۶
سعادت (SP)	۱٫۲۷	—	۲٫۳۴	—
کمونیست ترکیه (TKP)	۰٫۰۸	—	۰٫۲۳	—
لیبرال دموکرات (LDP)	۰٫۰۶	—	۰٫۱۵	—
حزب کار (Emek)	۰٫۰۱	—	۰٫۰۸	—
حزب صدای مردم	۰٫۷۷	—	—	—
حزب اتحاد بزرگ	۰٫۷۵	—	—	—
حزب حق و مساوات	۰٫۲۹	—	—	—
حزب دموکراتیک چپ	۰٫۲۵	—	—	—
حزب راه راست	۰٫۱۵	—	—	—
حزب ملیت	۰٫۱۴	—	—	—
ناسیونالیست و محافظه‌کار	۰٫۰۸	—	—	—

منبع: Supreme Electoral Council of Turkey (YSK)

نقشه ۳- پراکندگی آرای احزاب در انتخابات پارلمانی سال ۲۰۱۱ م. ترکیه

(Zaki & Others, 2016)

۴-۸- عوامل مؤثر بر پیروزی حزب عدالت و توسعه در انتخابات پارلمانی در سه دوره مورد مطالعه

۴-۸-۱- عملکرد اقتصادی

در دوره اول دولت حزب عدالت و توسعه، اقتصاد ترکیه رشد پایداری را تجربه کرد. حزب عدالت و توسعه موفق شد نرخ تورم سه‌رقمی ترکیه را تک‌رقمی کند، بیکاری را تا ۱۰٪ کاهش دهد، با حذف شش صفر از جلوی ارقام روی اسکناس‌ها، ارزش پول ترکیه را در مقابل ارزهای خارجی افزایش دهد، برای جلب سرمایه‌گذاری‌های خارجی، تلاش بی‌وقفه‌ای را انجام داد و موفق شد سرمایه‌های زیادی را حتی از کشورهای عربی جذب کند. در این مدت، درآمد سرانه ترک‌ها به ۷۴۰۰ دلار رسید که حدود ۲/۵ برابر درآمد سرانه در ایران بود. تولید ناخالص داخلی ترکیه حدود ۶٪ رشد داشت و این رشد در طول سه دوره حاکمیت این حزب تقریباً مستمر بوده است. در سال ۲۰۰۴م. حزب حاکم عدالت و توسعه موفق شد نرخ تورم را به ۹/۳٪ کاهش دهد که این رقم طی سی سال گذشته در تاریخ ترکیه بی‌سابقه بوده است. به طور کلی می‌توان گفت در زمینه اقتصادی حزب حاکم عدالت و توسعه با در پیش گرفتن سیاست‌های آزادسازی، خصوصی‌سازی و همراهی با اقتصاد بازار جهانی موفق شد به این دستاوردها نایل شود. در زمینه اقتصاد داخلی، اردوغان کمک‌های زیادی به نواحی توسعه‌نیافته ترکیه و فقرا کرد. این اقدام اردوغان به افزایش محبوبیت حزب عدالت و توسعه در نواحی کمتر توسعه‌یافته ترکیه مؤثر بود و باعث شد بسیاری از مردم کم‌بضاعت ترکیه به حزب عدالت و توسعه رأی دهند. بدون شک، کارنامه موفق و درخشان حزب عدالت و توسعه در زمینه اقتصادی نقش مهمی در پیروزی آنها داشته است. این حزب توانست با در پیش گرفتن یک‌سری سیاست‌های لیبرالی، اعتماد بانک جهانی و صندوق بین‌المللی پول را جلب کند و وام‌هایی را از این دو نهاد مالی مهم بین‌المللی دریافت کند. سیاست‌های آزادسازی اقتصادی اردوغان باعث شد که بسیاری از مؤسسات و نهادهای مالی لائیک هم از او حمایت کنند. این نهادها و مؤسسات لائیک، دل خوشی از سیاست‌های اقتصادی دولت‌محور کمالیست‌ها ندارند، به همین دلیل از سیاست‌های اقتصادی اردوغان و حزب او حمایت کردند. حزب عدالت و توسعه در ارتقای سطح زندگی مردم و تعیین معاش آنها موفقیت درخور توجهی داشته است (European and American Studies Group, 2007: 226-227).

۴-۸-۲- سیاست خارجی موفق

در زمینه سیاست خارجی، حزب حاکم عدالت و توسعه در بازه زمانی مزبور (۲۰۱۱-۲۰۰۲) م. عملکرد موفق‌تری داشته است. خصوصاً در بحث حمایت از عضویت ترکیه در اتحادیه اروپایی، حزب عدالت و توسعه

موفق شد محبوبیت خود را بالا ببرد. موفقیت اردوغان در گرفتن تاریخ مشخصی برای شروع مذاکرات الحاق به اتحادیه اروپا باعث شد که مردم ترکیه به او به عنوان یک «قهرمان ملی» نگاه کنند. موضع‌گیری دولت اردوغان در جنگ آمریکا علیه عراق هم باعث شد که اعتبار این گروه نزد افکار عمومی به طور چشمگیری افزایش یابد، چون در این زمان افکار عمومی ترکیه به شدت مخالف جنگ بود. جهت‌گیری سیاست خارجی ترکیه در مسایل خاورمیانه، به ویژه در مورد جنگ سی‌وسه روزه حزب‌الله لبنان و اسرائیل و همچنین اقدامات خشن اسرائیل در سرزمین‌های اشغالی باز هم به افزایش محبوبیت این حزب در افکار عمومی کمک کرد. طی این سال‌ها، حزب حاکم روابط مناسبی با غرب داشته است. علیرغم مخالفت با حمله آمریکا به عراق، درصدد برآمد که روابطش با تنها ابرقدرت جهان تیره نشود، با اتحادیه اروپا روابط مناسبی داشت و سعی کرد بسیاری از خواسته‌های اروپایی‌ها را برآورده کند، تا شاید بتواند به عضویت این اتحادیه درآید. ضمن مخالفت با سیاست‌های خشن اسرائیل، درصدد برهم زدن روابط با آن کشور برنیامد، بلکه درصدد حل مشکلات با سوریه و گسترش روابط با ایران برآمد. درکل می‌توان گفت ضمن حفظ روابط با غرب در پی گسترش روابط با جهان اسلام و شرق هم بود (Masoudnia, & Najafi, 2011:141). از سایر اقدامات ترکیه در این خصوص می‌توان به موارد دیگری همچون گسترش روابط با ایران و روسیه، تنش‌زدایی با سوریه و یونان و ارمنستان، میانجی‌گری در برخی از مشکلات در مقیاس منطقه‌ای (فراملی) از جمله مسأله هسته‌ای ایران، روند صلح بین سوریه و اسرائیل، روند صلح بین فلسطین و رژیم اسرائیل اشاره کرد. در مجموع، می‌توان گفت دولت اردوغان در این بازه زمانی تلاش کرد نوعی سیاست خارجی چندوجهی را دنبال کند؛ بدین معنا که در عین حفظ همکاری با اروپا و آمریکا، روابط خوبی نیز با دیگر قدرت‌های بزرگ و کشورهای منطقه داشته باشد. گرایش سیاست خارجی ترکیه بیشتر به سوی استقلال عمل می‌باشد. مجموعه این اقدامات اردوغان موجب شد روابط ترکیه با کشورهای منطقه، کشورهای غربی و جهان اسلام گسترش یابد و شرایط جدید بین‌المللی دولت ترکیه با اقبال عمومی در داخل کشور نیز مواجه شد.

۴-۸-۳- اصلاحات داخلی

دولت اردوغان تلاش کرد در سیاست داخلی از یک‌سونگرگی پرهیز کند و خواسته‌ها و مطالبات گروه‌های مختلف را نیز مدنظر داشته باشد. این دولت سیاست‌های اعلامی خود را مبنی بر رعایت حقوق بشر و حق شهروندی، لغو مجازات اعدام، تأکید بر رعایت حقوق اقلیت‌های قومی و دینی، رفع تبعیض‌های

جنسیتی و کاهش نقش نظامیان در حکومت و در مسئولیت‌های اجرایی تا حد امکان تحقق بخشد. اجرای این سیاست‌ها باعث شد افکار عمومی، دولت را دموکرات و قانون‌گرا تلقی کند. مخالفت‌گردها با دولت در نتیجه سیاست‌های مزبور کاهش پیدا کرد. دولت اردوغان نخستین دولتی بود که طی چند دهه اخیر حالت فوق‌العاده را در نواحی کردنشین ترکیه در بازه زمانی مورد مطالعه (۲۰۱۱-۲۰۰۲)م. لغو کرد؛ اما در عین حال در مقابل گرایش‌های جدایی‌طلبانه‌گردها به شدت ایستاد (Vaezi, 2007:4). نتیجه اعمال این سیاست باعث شد که حزب عدالت و توسعه بیشترین آرای خود را در انتخابات سال ۲۰۰۷م. از نواحی کردنشین و نواحی کسب کند که اقلیت‌های دینی (علوی‌ها و طریقت‌های مذهبی) در آنها زندگی می‌کنند. دولت اردوغان با بهره‌گیری از مشی میانه‌روی تلاش کرد تا در برابر نهادهای لائیک با احتیاط بیشتری رفتار کند و درگیری و مقابله با این نهادها به ویژه ارتش را به حداقل ممکن برساند و حتی با اعمال برخی از سیاست‌ها سعی در جلب اعتماد آنها نمود. هرچند که این اعتمادسازی با سوءظن‌هایی از جانب طرفین نیز همراه بود. این موضوع از این حیث در جامعه ترکیه مهم است که همواره مردم از یک‌سو از درگیری دولت و نظامی‌ها نگران می‌باشند و از سوی دیگر از کاهش نقش ارتش در حکومت استقبال می‌کنند.

دولت اردوغان ضمن مخالفت با اسلام رادیکال از تمایلات اسلامی جامعه حمایت می‌کند. برای مثال، دو موضوع حجاب اسلامی بانوان و فعالیت مدارس مذهبی امام خطیب مورد حمایت دولت می‌باشد؛ ولی نهادهای قانونی تحت نظر لائیک‌ها همواره مانع اجرای برنامه‌های اصلاحی دولت از جمله در دو مورد فوق بوده‌اند. در مجموع می‌توان گفت که بر اثر اصلاحات صورت گرفته در ترکیه، شورای امنیت ملی ترکیه که طی چند دهه گذشته هدایت‌کننده اصلی سیاست خارجی ترکیه بوده است، از یک نهاد دارای قدرت خاص به یک نهاد صرفاً مشورتی تبدیل شده و نقش و حضور نظامیان در آن کاهش پیدا کرد (Vaezi, 2008:52).

۴-۸-۴- بازسازی هویت اسلامی

با گذشت سال‌های طولانی، عملاً مردم ترکیه با روش‌های مختلف از جمله انتخابات اخیر نشان دادند که به سیاست‌های لائیک‌ها که برگرفته از فرهنگ غنی ترکیه نمی‌باشد، رغبت و تمایل آنچنانی ندارند و همواره به دنبال احیای فرهنگ اسلامی برای مرهم نهادن بر زخم‌های هویتی خود بودند. بنابراین، گرایش به اسلام به‌عنوان مهم‌ترین گزینه، همواره در جامعه ترکیه مطرح بوده است. انتخابات سال ۲۰۰۲م. و پیروزی حزب عدالت و توسعه و تداوم حاکمیت این حزب تا به امروز، مشخصاً نوع مطالبات جامعه ترکیه را بازنمایی کرد. حزب عدالت و توسعه همواره تلاش کرده است با استفاده از تجربه اسلاف اسلام‌گرای خود

در دولت و موانع موجود در نهادهای لائیک ترکیه و همچنین حساسیت‌های برخی کشورهای غربی نسبت به حاکمیت دولت اسلامی در ترکیه، تعریف جدیدی از اسلام سیاسی متناسب با شرایط ترکیه ارائه دهد که با کمترین مزاحمت در مسیر حرکت خود مواجه شود. به همین جهت این حزب سعی کرده است از اسلام رادیکال فاصله بگیرد و در مقابل، کلیه اقشار و گروه‌هایی را که مخالف اسلام نیستند به خود جلب کند (Vaezi, 2008:55). نتایج انتخابات سال‌های ۲۰۰۷ و ۲۰۱۱ م. نشان‌دهنده این واقعیت است که مردم ترکیه حتی در مقایسه با انتخابات سال ۲۰۰۲ م. درصد بیشتری به حزب عدالت و توسعه رأی دادند. رأی قاطع به این تفکر بیانگر آن است که لائیسزم در ترکیه اهمیت و پایگاه مردمی خود را در حال از دست دادن است.

۴-۸-۵- مشی میانه‌روی و اعتدال حزب عدالت و توسعه

دولت اردوغان در دوره اول حکومت خود، پرهیز از افراط‌گرایی را سرلوحه کارهای خود قرار داده بود و از موضع‌گیری‌های رادیکال پرهیز می‌کرد. این اقدام دولت اسلام‌گرا باعث شد که بسیاری از اتهاماتی که لائیک‌ها به دولت اردوغان می‌زدند و آن را متهم به داشتن برنامه‌های اسلام‌گرایانه و گرایش‌های رادیکال اسلامی می‌کردند، خنثی شود. در این راستا، اردوغان قبل از برگزاری انتخابات سال ۲۰۰۷ م. اسامی ۱۵۶ نفر را از لیست انتخاباتی خود حذف کرد و ۱۵۶ نفر دیگر را جایگزین کرد. نکته مهم این است که ۱۵۶ نفری که از لیست حذف شدند از جناح تندروی حزب عدالت و توسعه بودند و گرایش‌های اسلام‌گرایانه تندی داشتند. ۱۵۶ نفری که جایگزین آنها شدند از چهره‌های شاخص دانشگاهی، تکنوکرات‌ها و بعضاً چهره‌های لائیک (که از گرایش‌های افراطی لائیکی جدا شده بودند) بودند (Masoudnia, & Najafi, 2011:142). با این اقدام، حزب عدالت و توسعه باز هم به میانه‌روی نزدیک‌تر شد و بسیاری از حربه‌های انتقادی مخالفین را خنثی کرد. رویکرد معتدل حزب عدالت و توسعه در آغاز سال ۲۰۰۸ م. با توجه به رفتار و اقدامات طرفداران دولت لائیک تا حدودی از مسیر خارج شد. دلیل این امر سرکوب نیروهای پ.ک.ک در شمال عراق توسط ارتش و سکوت آمریکا در حمایت از نظامیان و اقدامات ضداسلام‌گرایانه نیروهای لائیک بود. از آنجا که حاکمان حزب عدالت و توسعه با علم به این که نیروهای لائیک در موقعیت تضعیف‌شده قرار دارند، تصمیم گرفتند در مقابل آنها مواضع و اقدامات قاطع‌تری را در پیش گیرند.

علاوه بر موارد فوق، قدرتمند شدن بازیگران غیردولتی و جدید در عرصه سیاسی ترکیه، افول ایدئولوژی کمالیسم و مطرح شدن بحران هویت در ترکیه، سالم‌بودن کادر حزب عدالت و توسعه و کارشکنی نظامیان

و کمالیست‌ها در انتخابات ریاست‌جمهوری از جمله عواملی بودند که باعث شد این حزب با قاطعیت بیشتری در سه دوره انتخابات مجلس ملی ترکیه پیروز شود.

۵- نتیجه‌گیری

در ترکیه، تفاوت‌های سیاسی بر مسائلی نظیر رفاه اقتصادی، عقاید دینی و هویت قومی استوار می‌باشد که با یکدیگر همپوشانی دارند. برخی مکان‌های بخصوص، متصف به این ویژگی هستند تا الگوهای ناحیه‌ای را تشکیل دهند که ظاهراً علیرغم تغییرپذیری عمومی، نظام حزبی پا برجا می‌ماند و به هیچ وجه نمی‌توان یقین داشت که وضعیت در ترکیه در حال تغییر باشد. ایجاد سه بلوک ناحیه‌ای و کاهش احزاب در مجلس ملی کبیر ترکیه، امکان قلمداد کردن انتخابات در بین سال‌های (۲۰۱۱-۲۰۰۲) م. به‌عنوان «انتخابات حیاتی» وجود دارد. آرچر و تیلور در تعریف انتخابات حیاتی معتقدند که در انتخابات حیاتی، تغییر شدید شکاف‌های پیشین و پیوندهای جغرافیایی در درون یک حوزه انتخابیه وجود دارد. سه گروه ناحیه‌ای مشخص شده در جغرافیای انتخاباتی ترکیه به یک‌سری از شکاف‌های احتمالی در سیاست ترکیه اشاره دارد. دسته‌بندی نگرش-ها نسبت به دین به عنوان مقوله سیاسی، یک شکاف احتمالی است که از نتایج انتخابات مشخص می‌شود. ساکنان استان‌های ساحلی گرایش داشتند که به نفع حزب جمهوری‌خواه خلق رأی دهند که در کل معتقدند که دین فقط یک امر شخصی است در حالی که استان‌های مرکزی به احزابی مانند عدالت و توسعه رأی داده‌اند؛ چرا که از نقش چشمگیرتر چشم‌اندازهای دینی و انجام فعالیت‌های دینی در عرصه زندگی اجتماعی مردم حمایت می‌کردند. شکاف احتمالی دوم می‌تواند بین ملیت‌های کُردتبار و ترک‌تبار باشد. این مسأله به طور ویژه در جنوب‌شرقی ترکیه که در آن احزاب کُرد موفقیت بیشتری داشته‌اند و احزاب ترک‌تبار ملی‌گرا همچون حزب حرکت ملی نتایج اندکی به دست آورده‌اند، مشهود است. این وضعیت در دو ناحیه دیگر کاملاً حالت معکوس به خود می‌گیرد. شکاف احتمالی سوم بین نواحی حمایت‌کننده از احزاب دارای سابقه دیرینه در حکومت و نیز نواحی که حامی احزاب جدید یا کم‌شانس می‌باشد، به وجود می‌آید. این قضیه به خصوص در تفاوت‌های بین استان‌های ساحلی با بقیه کشور مشهود است. استان‌های ساحلی بیشتر گرایش داشتند به احزاب «وابسته به دستگاه حکومتی و قدیمی» مانند حزب جمهوری‌خواه خلق رأی دهند، در حالی که نواحی مرکزی و جنوب‌شرقی به حمایت از احزاب جدیدتر و کم‌تجربه در حکومت نظیر حزب عدالت و توسعه گرایش داشتند.

پیروزی حزب عدالت و توسعه در انتخابات سال ۲۰۰۲م. یک اتفاق غیرمنتظره در تاریخ سیاسی ترکیه محسوب می‌شود. قبل از این انتخابات هیچ‌یک از احزاب باور نمی‌کردند که در انتخابات آینده فقط دو حزب بتواند پیروز انتخابات شود. اعتقاد عمومی بر این بود که همانند انتخابات گذشته حکومت ائتلافی تشکیل می‌شود. اما نتیجه انتخابات صحنه‌هایی را به نمایش گذاشت که بعد از ۴۲ سال مجدداً در ترکیه یک مجلس ملی دوحزبی شکل گرفت و حکومت با چنان اقتداری روی کار آمد که حتی قدرت تغییر قانون اساسی را نیز داشت. برخی تحلیل‌گران از این اتفاق به عنوان زلزله سیاسی یا کودتا به وسیله صندوق‌های رأی تعبیر می‌کنند. حزب تازه تأسیس عدالت و توسعه در این انتخابات توانست آرای احزاب راست را به خود جلب کند. در این انتخابات گرچه حزب عدالت و توسعه حدود ۳۴٪ آراء را کسب کرد اما تعداد ۳۳۳ کرسی از کرسی‌های پارلمان را از آن خود کرد. دلیل آن هم، عدم راه‌یابی حزب حرکت ملی به مجلس و اختصاص تعداد بیشتر کرسی‌های این حزب به حزب عدالت و توسعه بود. این حزب در دوره اول حاکمیت خود سعی کرد، مشی اعتدال را در پیش گیرد و با نظامیان، کمالیست‌ها و مخالفان خود درگیر نشود. در این دوره حزب عدالت و توسعه بیشتر در زمینه مسائل اقتصادی، بهبود وضعیت رفاهی جامعه، بهبود روابط با کشورهای همسایه و مسلمان، اتحادیه اروپا متمرکز شد و از اقدامات آشکاری که باعث اعتراض کمالیست‌ها می‌شد، خودداری کرد.

رضایت مردم از اقدامات حزب عدالت و توسعه در دوره اول حکومت این حزب باعث پیروزی در انتخابات سال ۲۰۰۷م. شد. حزب عدالت و توسعه در این انتخابات، ۱۲٪ بیشتر از انتخابات سال ۲۰۰۲م. از مقبولیت عمومی برخوردار شد، اما تعداد کرسی‌های این حزب از ۳۳۳ کرسی به ۳۴۱ کرسی رسید. دلیل آن هم راه‌یابی حزب حرکت ملی به پارلمان و اختصاص تعدادی از کرسی‌های پارلمان به این حزب، افزایش تعداد نماینده‌های مستقل از ۹ نماینده در سال ۲۰۰۲م. به ۲۶ نماینده در سال ۲۰۰۷م. می‌باشد. این انتخابات نشان‌دهنده درگیری این حزب با حامیان لائیک از جمله ارتش، دادگاه قانون اساسی و حزب جمهوری خواه خلق بود. در این سال رجب طیب اردوغان نخست‌وزیر ترکیه و رهبر حزب حاکم، به دلیل سنگ‌اندازی لائیک‌ها در انتخاب ریاست جمهوری که نامزد حزب عدالت و توسعه بود با اعلام انحلال مجلس، خواستار برگزاری انتخابات زودهنگام شد. در دور دوم انتخابات حزب عدالت و توسعه از مشی میانه‌روی خارج شده و درصدد برخی اقدامات علیه گروه‌های حامی لائیک برآمد و تا حدودی توانست از قدرت و نفوذ

آنها در حکومت بکاهد. حزب حاکم در این دوره برخی از تغییرات در قانون اساسی به وجود آورد و علی‌رغم مخالفت کمالیست‌ها توانست از طریق رفتارندوم به تصویب برساند.

در انتخابات سال ۲۰۱۱م. حزب عدالت و توسعه همچون دو انتخابات گذشته با آرای بیشتری وارد پارلمان شد و با وجود افزایش آراء تعدادی از کرسی‌های خود را نسبت به دو دوره قبل از دست داد. عواملی از جمله افزایش آرای حزب جمهوری‌خواه خلق و به تبع آن افزایش تعداد کرسی‌های این حزب، اختصاص آرای نواحی کردنشین به نماینده‌های مستقل کردی و افزایش تعداد سمهیه نمایندگی برخی شهرهای بزرگ در کاهش تعداد کرسی‌های این حزب نقش داشتند. یکی از احزاب موفق در این انتخابات بعد از حزب عدالت و توسعه، حزب کردی صلح و دموکراسی بود که توانست کاندیداهای خود را به صورت مستقل وارد پارلمان کند.

بررسی سه دوره انتخابات پارلمان ترکیه (۲۰۱۱-۲۰۰۲) م. نشان می‌دهد حزب حاکم عدالت و توسعه توانست همچون حزب جمهوری‌خواه خلق در هفت دوره اول انتخابات پارلمانی (۱۹۴۶-۱۹۲۳م.) حکومت تک‌حزبی تشکیل دهد. همچنین نقشه پراکندگی آرای احزاب در سه دوره انتخابات پارلمانی نشان می‌دهد که حزب حاکم عدالت و توسعه در نواحی مرکزی آناتولی و ناحیه دریای سیاه دارای آرای بیشتری می‌باشد. حزب جمهوری‌خواه خلق در نواحی غربی مرمره، اژه و دریای مدیترانه که نواحی صنعتی می‌باشد، بیشترین آراء را کسب کرد. حزب کردی دموکراتیک خلق‌ها هم در نواحی کردی شرق و جنوب شرقی آناتولی دارای طرفداران بیشتری بود. عوامل متعددی در پیروزی این حزب و تداوم حضور آن در صحنه سیاسی نقش دارند. از جمله این عوامل که زمینه‌ساز پیروزی این حزب در سال ۲۰۰۲م. شد، می‌توان به بحران اقتصادی، بی‌ثباتی سیاسی، عدم احساس مسئولیت دولت‌های ائتلافی و همچنین خواست عمومی به ایجاد و شکل‌گیری دولت تک‌حزبی مقتدر اشاره کرد. عوامل اثرگذار در تداوم دولت حزب عدالت و توسعه تا سال ۲۰۱۱م. مشی میانه‌روی و اعتدال حزب عدالت و توسعه، بازسازی هویت اسلامی، اصلاحات داخلی، سیاست خارجی موفق، عملکرد اقتصادی، قدرتمند شدن بازیگران غیردولتی و جدید در عرصه سیاسی ترکیه، افول ایدئولوژی کمالیسم و مطرح شدن بحران هویت در ترکیه، سالم بودن کادر حزب عدالت و توسعه بود.

کتابنامه

1. Agnew, J. (1996). Mapping politics: How context counts in electoral geography, *Political Geography*, 15(2), Pp129-146.

2. Alkan, M. (1995). A Short History of Elections in Turkey, *History*, 49-52. [In Turkish]
3. Bureau of Political and International Studies. (2009). *Republic of Turkey*, (2nd ed.), Tehran: Foreign Ministry Press Center.[In Persian]
4. Byegm. (2015). *MP Elections in Turkey*, Prime Minister Publications.
5. Duman, D. & İpekŞen. S.S. (2013). General Elections Campaign in Turkey (1950-2002), *Turkish Studies*, 8(7), 132. [In Turkish]
6. Ete, H. (2011). In Turkey 2011, *SETA Analysis*, (48), 14-24. [In Turkish]
7. European and American Studies Group. (2007). *the Rebirth of the Islamists in Turkey and the Future of its Foreign Policy*, Strategic Research Center Publications. [In Persian]
8. Flint, C. (2001). A TimeSpace for electoral geography: Economic restructuring, political agency and the rise of the Nazi party, *Political Geography*, (20), Pp. 301-329.
9. Göksel, T. & Çınar, Y. (2011a). *Numerical Analyses and Policy Proposals for Improving the Existing Electoral System*, TEPAV, Mattek Matbaacılık Publications. [In Turkish]
10. Göksel, T., Çınar, Y. (2011). *Parliamentary Effects on Electoral System in June 12, 2011 Elections*, Economic Policy Research Foundation of Turkey, (TEPAV), No. 201143. [In Turkish]
11. <https://www.e-icisleri.gov.tr>
12. Işık O. M. & Melih, P. (2006). *Electoral Geography of General Elections of Ankara 2002*, Middle East Technical University (ODTÜ) Publications.[In Turkish]
13. Jefferson West, W. (2005). Regional cleavages in Turkish politics: An electoral geography of the 1999 and 2002 national elections, *Political Geography*, 24(4), Pp. 449-523.
14. Kaştan, Y. (2006). Developments in Governance Understandings from Single-Party Era to Multi-Party Era in the Republic of Turkey (1938-1950), *Journal of Social Sciences*, 8(1), 123. [In Turkish]
15. Masoudnia, H., & Najafi, D. (2011). New Turkish foreign policy and security threats facing the Islamic Republic of Iran, *Afagh Amniyyat Quarterly*, 4(21). [In Persian]
16. Okbay, D. (2007). *MP General Elections of the Republic of Turkey*, Institute of Political Communication Research Intern, Tasam Publications. [In Turkish]
17. *Presidential Elections of Turkey in 2007*, 16 July 2014 (<http://www.milletincumhurbaskani.org>).

18. Rasouli, R. (2014). *Analysis of the 3rd November 2002 elections in Turkey, continuity and development in the political system of Turkey*, In *The Encyclopedia of Law and Politics* (Vol. 21, Pp. 90-95). [In Persian]
19. SAE. (2007). *Presidential Elections and Political Analysis*, the Institute for Strategic Research Publications. [In Turkish]
20. Sami Türk, H. (1989). *Related Constitutional Court Decision on the Amendment of Law on Local Election*, Constitutional Judgment. [In Turkish]
21. *The Constitution of the Republic of Turkey*, Law no. 6271, Article 1 (<http://www.anayasa.gen.tr>).
22. Tük (2012). *MP General Elections 1923-2011*, Turkish Statistical Institute Publications, [In Turkish]
23. Tuncer, E. (2007). 22 July 2007 Elections: General Evaluation, TESAV Publications, 1(1). [In Turkish]
24. Vaezi, M. (2007). *Effective modalities: The reasons for the triumph of Islamists in Turkey and its consequences*, Hamshahri Diplomatic Monthly, No17. [In Persian]
25. Vaezi, M. (2008). New experience in Turkey: Opposition dialogue, *Strategy Research*, No 47. [In Persian]
26. Yanık, M. (2003). Party Systems and Turkish Administrations, *Ataturk University, Erzurum Faculty of Law Journal (Atahfd)*, (7). [In Turkish]
27. Yavuz, B. (2008). The Hesitations and the Solutions of the 2007 Constitutional Amendments, *Gazi University Faculty of Law Journal*, 7(1-2). [In Turkish]
28. Yozgot, F. & Zabun, S. (2009). Electoral Systems and Administrations, *C.Ü. Journal of Economics and Administrative Sciences*, 10(2). [In Turkish]
29. Ysk. (2017). *Elections and Referendum in Turkey* Elections in Turkey, (<http://tr.wikipedia.org>).
30. Ysk. *General Election Archive (1950- 2011)*, High Election Committee, (<http://www.ysk.gov.tr>)
31. Yükseler, Z. (2007). *Evaluation of 2007 Election Results in the Light of Socioeconomic Indicators*. [https:// www. Researchgate .net/ 259072594](https://www.researchgate.net/259072594). [In Turkish]